

## NEMECKÉ REPARAČNÉ A REŠTITUČNÉ NÁHRADY VOČI ČESKOSLOVENSKU PO DRUHEJ SVETOVEJ VOJNE\*

MIROSLAV SABOL

SABOL, M. : German reparations and restitution replacements towards Czechoslovakia after World War II. *Vojenská história*, 3, 16, 2012, pp 17-35, Bratislava. Published study by M. Sabol explains the background of reparations, the international context, as well as the overall development of Europe after the World War II. Author also points to the starting position and the possibilities of Czechoslovakia as one of the subjects which at that time expressed enormous interest in the financial and material compensation for damage caused by war and German occupation. It should be noted that the historiography (mostly foreign) has provided to this particular issue adequate results, especially from German, British, American and Czech authors. Author's work is in fact a kind of "cut-out" on issues of economic reconstruction of post-war Czechoslovakia, undoubtedly beneficial, mainly in matters of Czechoslovak restitution and reparations. In the initial parts of the study author is mapping the basic events and facts from the end of the war and shortly after it, which were bound to the issues of post-war reconstruction. Author captures the position of anti-Hitler coalition countries, their attitudes in Potsdam and later on. It is clearly showed what the position of Czechoslovakia was, or more precisely what problems in this area "struggled" Czechoslovak diplomacy in this period.

Military History. Czechoslovakia. German reparations and restitution replacements towards Czechoslovakia. The period after the World War II.

Druhá svetová vojna nepostihla územie Československa súvisle ako celok a nezničila ho tak ako európsku časť Sovietskeho zväzu, Poľsko alebo Juhosláviu. K niektorým zničeným oblastiam v spomínaných štátoch možno svojimi bezprostrednými následkami vojnových operácií prirovnať niektoré časti Kysúc, Oravy, Liptova, ale predovšetkým východného Slovenska. Rozsah škôd v priemysle, doprave na obytných či hospodárskych budovách na východnom Slovensku jednoznačne potvrdil, že táto oblasť v rámci celého Československa bola počas vojny najviac postihnutá. Karpatsko-duklianska operácia bola totiž jednou z mnohých veľkých útočných operácií na strategických smeroch sovietskej armády proti brániacim sa fašistickým vojskám v Európe. Preto príspevom k hospodárskej konsolidácii Československa sa mali stať aj očakávané nemecké reparácie a reštitúcie.

Stali sa prioritou československej povojnovej diplomacie. V rámci reštitúcií išlo fakticky o snahu navrátiť ulúpený majetok pôvodným vlastníkom. Reparácie mali aj iný podtext ako len nahradiť vojnové škody, boli predovšetkým nástrojom na eliminovanie a reduko-

---

\* Štúdia bola vypracovaná v Historickom ústave SAV v rámci projektu VEGA-2/0109/10.

vane nemeckého hospodárskeho potenciálu, ktorý bol považovaný za dôležitý predpoklad nemeckej agresivity. Štáty „druhého radu“ v protihitlerovskej koalícii, medzi ktoré patrilo aj Československo, boli v reparačných a reštitučných otázkach vo vysokej miere závislé od rozhodnutí okupačných mocností, ktoré sa stavali do pozície vykonávateľov najvyššej moci v Nemecku a ako také boli súčasne správcami najväčšej časti nemeckej majetkovej podstaty, z ktorej mohla byť poskytnutá náhrada za utrpené vojnové škody. Československú londýnsku exilovú vládu v priebehu roku 1944 vyzvali spojenecké mocnosti, aby pripravila svoje nároky a podmienky na prípravu uzatvorenia mierovej zmluvy s Nemeckom. Základnú československú politickú líniu predstavovalo Benešom koncipované memorandum „o některých podstatných a zvláštních člancích příměří s Německem a Maďarskem, týkajících se Československa“. Predovšetkým reparačné podmienky sa museli trpezivo formulovať, pretože Slovensko ako spojenec nacistického Nemecka malo skôr reparácie platiť, ako prijímať. Tento fakt si na slovenskej politickej scéne po roku 1945 len málo uvedomovalo katolícke krídlo v DS (a neskôr novovzniknutá Strana slobody) reprezentované Cvinčekom, Blahom, Filom, Kempným atď., preto Slovensko v tomto smere nemalo mať prehnané očakávania. Postupimská konferencia stanovila, že reparačné nároky USA, Veľkej Británie a iných krajín, (s čiastočnou výnimkou ZSSR a Poľska) mali byť uspokojené zo západných okupačných zón a z vhodného zahraničného majetku. Západná reparačná oblasť bola spravovaná troma okupačnými mocnosťami, ktoré mali odlišné ciele svojej politiky voči Nemecku. Navyše, z tejto oblasti mali byť uspokojené reparačné nároky dovedna 18 štátov, ktoré sa podieľali na vojne odlišnou mierou, boli poškodené v rozličnom rozsahu, a ktoré mali odlišné predstavy o výške a štruktúre reparácií. Roosevelt, Stalin a Churchill sa vo februári 1945 na Jaltskej konferencii zhodli, že Nemecko by malo za rozpúťanie vojny za spôsobené škody platiť v „čo najvyššej miere“. Otázka reparácií sa stala jednou z popredných tém už na spomínanej konferencii v Postupime v lete 1945. Veľká trojka tam stanovila hlavné rysy reparačného mechanizmu, ale v ohľade výšky reparácií nebola schopná nájsť zásadný konsenzus. Zatiaľ čo časť nárokov mala riešiť až mierová zmluva s Nemeckom, v prípade nemeckých reparácií konkretizovala rozhodnutie veľmoci z Postupimu koncom roka 1945 Medzinárodná reparačná konferencia v Paríži s účasťou 18 štátov protihitlerovskej koalície. Pre Československo a ostatné štáty bola Postupimská konferencia významná v tom, že rozdelila nemecké okupačné pásmo na čerpanie reparácií medzi ZSSR a západnými spojencami. Československý prídel reparácií bol definitívne stanovený zo západných okupačných pasiem Nemecka a z nemeckého zahraničného majetku. Už na Jaltskej konferencii na Kryme sa Spojenci zhodli na tom, že jedným zo spôsobov získania úhrad za vojnové škody budú jednorazové konfiškácie nemeckého majetku v zahraničí. V Postupime bola taktiež potvrdená myšlienka úhrady reparácií z konfiškovaného nemeckého majetku, a to v termíne do dvoch rokov od konca vojny.<sup>1</sup>

<sup>1</sup> JANČIK, Drahomír – KUBŮ, Eduard. Hospodárska obnova Československa po druhej svetovej válke (Cesta priemyslového štátu od tržní k plánovanej ekonomice). In ŠEDIVÝ, Ivan – NĚMEČEK, Jan – KOCIAN, Jiří – TŮMA, Oldřich (ed.). *1938: Československo a krize demokracie ve střední Evropě ve 30. a 40. letech XX. století. Hledání východisk.* Praha : Historický ústav, 2010, s. 378, 382; KUČERA, Jaroslav. *Žralok nebude nikdy tak silný (Československá zahraničná politika vůči Nemecku).* Praha : Argo, 2005, s.102-103; KUKLÍK, Ján. *Znárodněné Československo.* Praha : Auditorium, 2010, s. 287-288; KUKLÍK, Ján – NĚMEČEK, Ján. Mocenské a ideové transformace v Československu 1933-1948. In ŠEDIVÝ, Ivan – NĚMEČEK, Jan – KOCIAN, Jiří – TŮMA, Oldřich (ed.). *1938: Československo a krize demokracie ve střední Evropě ve 30. a 40. letech XX. století. Hledání východisk.* Praha : Historický ústav, 2010, s. 287; PRŮCHA, Václav a kol. *Hospodárske dejiny Československa v 19. a 20. storočí.* Bratislava : Pravda, 1974, s. 289-290; PRŮCHA, Václav a kol. *Hospodárske a sociální dějiny Československa 1918-1992, 2. díl období 1945 – 1992,* Brno : Nakladatelství Doplněk, 2009 s. 114; RAŠÍN, Milan. Dohoda o nemeckých reparáciách. In *Československé prameny a doklady.* Praha : Orbis, 1946, č. 5, s. 8; URBAN, Michal. Stav priemyslu v hospodárstve východného Slovenska v rokoch 1945-1946. In *Nové obzory,* 28, Košice : Východoslovenské vydavateľstvo, 1986, s. 55.

Štáty, ktoré boli odkázané na reparácie zo západných okupačných pasiem vrátane Československa, sa stretli 9. novembra 1945 na *reparačnej konferencii v Paríži*. Výsledok konferencie sa premietol do Záverečného aktu, ktorý mal tri časti: 1) Dohodu o úprave nemeckých reparácií, o zriadení Medzispojeneckého reparačného úradu (IARA- Inter-Allied Reparation Agency), a o reštitúcii menového zlata. 2) Jednomyselnú rezolúciu o nemeckom majetku v neutrálnych krajinách, o zlate prevedenom do neutrálnych krajín a o recipocite pri odškodnení za vojnové škody. 3) Vznikla aj nejednomyselná dohoda o čiastkových otázkach, napríklad: reparácie z bežnej výroby, o majetku vojnových zločincov, o majetku Spojených národov a ich príslušníkov v Nemecku, o ukoristenom vojnovom materiáli, ale predovšetkým o reštitúciách. Otázka reštitúcií bola dohodnutá už v priebehu vojny. Spojenci sa zhodli na princípe reštitúcií majetku v deklarácii z 5. januára 1943, kde si vyhradili právo vyhlásiť za neplatné všetky prevody a disponovania majetku na okupovaných územiach nepriateľskými armádami. Postupne ako prebiehala vojna a zisťoval sa skutočný rozsah škôd sa do stredu pozornosti stále viac dostávala otázka nahradenia reštitučných škôd (ktoré sa už nemohli realizovať z viacerých dôvodov) reparačnými.<sup>2</sup>

Aj postoj Československa k reparačným a reštitučným otázkam sa menil. Exilová vláda mohla vzniknúť požiadavky, ktoré museli korešpondovať s podmienkami troch mocností. V priebehu vojny sa koncentrovala predovšetkým na problém reštitúcií. Až Košický vládny program z apríla 1945 sa ako prvý zmienil o spolupráci Československa pri ukladaní reparácií Nemecku, ako jednej z hlavných zahraničnopolitických úloh prvej povojnovej vlády.<sup>3</sup> Až do augusta 1945 sa tento problém neriešil, vláda tvrdila, že nie je na mieste robiť paniku, pretože otázky reparácií sa budú určite prejednávať až koncom roka 1945, čiže je ešte čas na sumarizáciu vojnových škôd. Západne mocnosti však koncom augusta nepríjemne zaskočili vedúcich predstaviteľov Československa, keď vyzvali všetky štáty, ktorých požiadavky mali byť uspokojené zo západných okupačných zón Nemecka, aby všetky podklady ohľadom vojnových škôd pripravili k 1. októbru 1945.<sup>4</sup> Dátum bol pre Československo šibeničný, pretože Veľká Británia, USA a Francúzsko v neskoršom dodatku nepožadovali uvádzať len súhrnné vojnové škody v jednotlivých štátoch, ale aj súpis nepriateľského majetku na svojom území a garanciu kontroly miestnymi správnyimi organmi. Následne bol 31. augusta 1945 vydaný dekrét prezidenta republiky o prihlasovaní vojnových škôd.<sup>5</sup> Dekrét poskytol právny základ pre stanovenie súpisu vojnových škôd pre účely kladenia nárokov na reparácie, ale zároveň i pre ich budúce odškodnenie. Podľa daného nariadenia sa vojnové škody spôsobené nemeckou okupáciou zapisovali na miestnych národných výboroch. Termín podania reparačných prihlášok tak bol následne veľmi krátky, a sice do 29. septembra 1945. Samozrejme, jednomesačné mapovanie vojnových škôd na území celého Československa nebolo dostatočné. Mnohé údaje boli neskôr spochybnené a tiež sa stali diskutabilnými súhrnné podklady k vyčísleniu vojnových škôd, ktoré predložili československé úrady parížskej reparačnej konferencii. Zvlášť, keď ešte aj metódy získavania údajov úplne nekorešponovali s celkovými predstavami parížskej reparačnej konferencie. Československo vzhľadom na časovú tieseň vypustilo množstvo pasáží z medzinárodného

<sup>2</sup> SNA, f. Ústredné združenie slovenského priemyslu (ďalej UZSP), šk. 110, Nemecké reparácie; KUKLÍK, ref. 1, s. 288.

<sup>3</sup> Košický vládny program, 5. apríla 1945, X. kapitola.

<sup>4</sup> RAŠÍN, ref. 1, s. 11-12.

<sup>5</sup> Dekret prezidenta o prihlasovaní a zjišťovaní válečných škod a škod spôsobených mimořádnými poměry, č. 54/1945 Sb. částka: 26.

formulára, pristúpilo k vlastnému procesu zisťovania škôd, ktorý mal len málo styčných bodov s medzinárodným. Západné mocnosti vychádzali z užšieho chápania vojnové škody, než by si priala československá vláda. Československo síce oficiálne tvrdilo, že vojnové škody boli na 75 % zistené na základe súpisu a len na 25 % odhadom, interne však už v polovici septembra 1945 priznávalo, že údaje sa budú skôr opierať o odhady ako o fakty. Aj napriek tomu československá diplomacia dúfala v priechodnosť reparačných nárokov na medzinárodnej scéne. Do úvahy sa museli brať aj medzinárodnopolitické aspekty. Je pravdepodobné, že jednotlivé štáty použili pri vyčíslení vojnových škôd vlastnú metodiku, podobne ako Československo, a museli sa tým dopracovať k rozdielnym čiastkam.<sup>6</sup> Nároky poškodených krajín vychádzali z kategorizácie škôd a strát na niekoľko skupín. Popri priamych škodách – stratách na majetku, vrátane nadmerného opotrebovania a nedostatočnej údržby, to boli náklady spojené s nemeckou okupáciou, rozpočtové výdaje na vojnu, odškodnenie obetí perzekúcií a pozostalých po nich, dôchodky pre vojnových invalidov a pozostalých po padlých a obetiach perzekúcie, odškodnenie osôb vyslaných na nútené práce v Nemecku, úhrada ušlého zisku a iné. Viac-menej však hrubé porovnanie existovalo: veľkosť krajiny, jej podiel na vojnovom úsilí, dĺžka okupácie a, samozrejme, aj charakter okupačnej politiky. Tieto aspekty muselo zakalkulovať aj Československo.<sup>7</sup> Na zasadnutí vlády 18. septembra 1945 (teda v čase keď ešte ani zďaleka nemohli prísť všetky nahlásenia vojnových škôd) upozornil štátny tajomník V. Clementis, že medziministerská komisia pre prípravu mierového rokovania dospela do tej doby k „obrovskej cifre“ 630 mld. Kčs (asi 12,6 mld. USD, pri kurze 1 USD/50 Kčs) reparačných a reštitučných nárokov. Odhadoval, že nároky budú pravdepodobne znížené na zhruba 330 mld. Kčs, asi 6,6 mld. USD, a budú približne v pomere 1:3 v porovnaní s nárokmi Francúzska. Jeho odhad sa skoro priblížil neskôršie zistenej skutočnej sume.<sup>8</sup> Československo na parížskej reparačnej konferencii aj napriek tomu vyčíslovalo vlastné škody na sumu 11,6 mld. USD/ 580 mld. Kč. Vojnové škody podľa požiadaviek mocností boli rozdelené do piatich skupín: 1, *materiálne straty* – 5,04 mld. USD; 2, *vojenské náklady* – 0,55 mld. USD; 3, *straty na životoch* – 0,85 mld. USD; 4, *náklady nemeckej okupácie* – 3,8 mld. USD; 5, *ostatné nároky voči Nemecku* – 0,35 mld. USD. Súhrnná suma bola akceptovaná bez výhrad, ako československý reparačný nárok a uznaná za základ pre výpočet podielu krajiny na celkovom objeme reparácií. Súhrnná suma nahlásených škôd jednotlivými štátmi na Parížskej mierovej konferencii dosiahla sumu 383 mld. USD. Percentuálny podiel Československa na tejto sume predstavoval 3 %. Nemecké reparácie sa delili na dve kategórie, a to: na A kategóriu, tá zahrňovala všetky nemecké reparácie. Kategória B zahrňovala všetky priemyselné zariadenia, námorné a riečne lode. Každá signatárska krajina mala právo na percentuálny podiel z celkovej hodnoty statkov kategórie A a kategórie B. Podiel Československa bol určený na 3,00 % v kategórii A a 4,57 % v kategórii B.<sup>9</sup> Nemecké záväzky mali mať naturálnu podobu, pričom z celkového objemu reparácií, ktoré mali byť vyvezené zo západných okupačných pásiem Nemecka, bolo Československu pridelené 4,3 % priemyselných zariadení a lodí a navyše

<sup>6</sup> KUČERA, ref. 1, s.105; KUKLÍK, ref. 1, s. 289.

<sup>7</sup> PRŮCHA, ref.1, s. 119-120.

<sup>8</sup> NA ČR, f. Ústredný výbor KSČ, zv.137, a.j. 1499, schôdza vlády 18. septembra 1945. KUČERA, ref. 1, s. 105.

<sup>9</sup> SNA, f. Povereníctvo priemyslu a obchodu (ďalej PPO), šk. 11, Přehled o reparačních plněních ke dni 31.7.1947; KUČERA, ref. 1, s.106.



3 % nemeckého majetku v cudzine. Uvedené percentá boli ovplyvnené i tým, že konferencia uznala československé vojenské rozpočty od roku 1933 za výdaje na vojnové ciele. Priznaný 3-percentný nárok sa týkal výlučne ríšskonemeckého majetku. Do reparačnej kvóty sa nemal započítavať majetok zabavený Nemcom – bývalým občanom Československa, pretože sa predpokladalo, že majetok patrí Československu. Ministerstvo priemyslu rozhodlo, že Československo nebude požadovať zariadenia, ktoré má vo svojom priemysle v dostatočnom množstve, ale len zariadenia unikátne, špeciálne, zariadenia, ktoré bude možné využiť v budúcom priemyselnom programe a na výrobu ktorých by boli potrebné v miestnych podmienkach neúmerne náklady, alebo značne dlhé obdobie.<sup>10</sup>

Vzhľadom na diletantizmus pri spracovaní dát ohľadom vojnových škôd považovala československá diplomacia takýto výsledok za veľký diplomatický úspech. Vyslovené nadšenie však postupne začala tlmieť skutočnosť, že nebola stanovená celková výška reparácií, ani vypracovaný približný časový harmonogram ich vyplácania. To znamenalo nielen neistotu ohľadne ich celkového objemu, ale znemožňovalo to i presnejšie naplánovanie ich hospodárskeho využitia. Aj napriek tomu prevládala s výsledkom konferencie spokojnosť. Pramenila predovšetkým zo skutočnosti, že rokovacia pozícia Československa sa zo začiatku vôbec nezdaľa byť silná. Na Jaltskej konferencii sa silná trojka dohodla, že reparácie majú, predovšetkým, byť udelené krajinám, ktoré „niesli najväčšiu ťarchu vojny na svojich pleciach, utrpeli najväčšie straty a vybojovali dôležité bitky nad nepriateľmi“. Toto ale boli kritériá, ktorým zodpovedalo Československo len v obmedzenej miere. V rokoch 1938 – 1939 ovládlo Nemecko československý štát bez boja a účasť československých vojenských jednotiek na bojových operáciách zostala, ak to porovnáme s celkovým rozsahom, i v ďalšom priebehu druhej svetovej vojny symbolická (ak nešli po boku nacistov ako slovenská armáda). Vojnové udalosti postihli Československo z hľadiska vojnových škôd značne nerovnomerne. Územie bývalého Protektorátu len čiastočne, priemyselná základňa, dopravná infraštruktúra a bytový fond zostali v zásade nedotknuté. Horšie to už bolo na území Slovenska. To tiež nebolo vojnou rovnomerne postihnuté, najviac na vojnové udalosti doplatili regióny Kysúc, Oravy, Liptova, ale predovšetkým východného Slovenska, a tie z pohľadu Spojencov najviac splňali kritériá o zdevastovaných územiach. Na parížskej reparačnej konferencii opierala československá diplomacia svoju argumentáciu hlavne o to, že Československo bolo prvou Hitlerovou obeťou a najdlhšie okupovanou krajinou v Európe. Práve škody v dôsledku dlhotrvajúceho hospodárskeho vykorisťovania Nemeckom predstavovali významnú časť československých reparačných nárokov až 1/3 z celkových škôd, ktoré republika požadovala.<sup>11</sup>

Nočnou morou pre československú diplomáciu sa stala už spomínaná požiadavka veľmocí ohľadom súpisu nemeckého majetku na území Československa. Pojem „nemecký zahraničný majetok“ bol v požiadavkách vymedzený takým spôsobom, že mal zahŕňať aj sudetonemecký majetok. Československá vláda si uvedomila, že sa nachádza vo veľmi chúlостivej situácii. Každému bolo jasné, že konfiškáciou majetku po sudetských Nemcov pripadli Československu veľké majetkové hodnoty. V septembri 1945 však štátny tajomník Vladimír Clemenetis zdôraznil, že tento skonfiškovaný majetok tvorí asi len 1 % z celkových vojnových škôd, ktoré boli spôsobené Československu. Iného názoru však boli predstavitelia pražského ministerstva zahraničia, tí upozorňovali na fakt, že veľmi ľahko môžu

<sup>10</sup> SNA, f. UZSP, šk. 110, Nemecké reparácie.

<sup>11</sup> KUČERA, ref. 1, s.107-108.

USA, Veľká Británia a Francúzsko požadovať, aby hodnota sudetonemeckého majetku bola odpočítaná Československu od požadovaného reparačného konta. Takýmto spôsobom by sa mohla Československá republika odrazu premeniť z „reparačného veriteľa“ na „reparačného dlžníka“, inými slovami, že by eventuálne muselo podstúpiť časť hodnoty skonfiškovaného sudetonemeckého majetku na uspokojenie reparačných nárokov iných spojeneckých štátov. Tomuto chcela čs. zahraničná diplomacia rozhodne zabrániť. Minister zahraničia Jan Masaryk so svojim tímom museli čeliť predovšetkým požiadavkám americkej delegácie, ktorá presadzovala, aby pod pojem „nemecký zahraničný majetok“, bol zahrnutý nielen majetok štátnych príslušníkov Nemeckej ríše, ale aj majetok osôb nemeckej národnosti bez ohľadu na ich štátnu príslušnosť, teda aj príslušníkov nemeckých menšín. Československá delegácia spolu s juhoslovanskou delegáciou chceli oznámiť, že znížili svoj reparačný nárok o hodnotu skonfiškovaného nemeckého majetku. Z 18 signatárskych štátov jedine Československo a Juhoslávia skonfiškovali majetok svojich niekdajších nemeckých spoluobčanov. Aj keď v prípade Juhoslávie išlo vzhľadom na veľkosť a ekonomickú silu tamojšej nemeckej menšiny o nepodstatnú čiastku, predstavovala len asi 1/5 z konfiškovanej čiastky v Československu. V čase konania parížskej reparačnej konferencie 9. novembra 1945 sa veľkosť skonfiškovaného sudetonemeckého majetku na území Československa uviedla len „streleným odhadom“, ktorý nemal nič spoločné s realitou, preto československá diplomacia ani nemala pripravenú konkrétnu sumu, ktorá by vyčísliła celkovú hodnotu skonfiškovaného majetku. Až v roku 1949 Menový likvidačný fond vyšiel s konkrétnym číslom, ktoré sa približovalo sume 80 mld. Kčs, avšak bola to čiastka, ktorá zahrňovala všetok skonfiškovaný majetok Československou republikou, čiže nielen sudetonemecký, ale aj maďarský, český a slovenský. Dva roky predtým však vyčísľili nemecké orgány spolu so sudetonemeckými organizáciami hodnotu skonfiškovaného sudetonemeckého majetku na „astronomicnú sumu“ 253 mld. Kčs. Reálne sa dá predpokladať, že celková hodnota skonfiškovaného sudetonemeckého majetku na území Československa mohla oscilovať v rozmedzí 50 – 60 mld. Kčs. Konferencia nakoniec žiadnu definíciu nemeckého zahraničného majetku neprijala a zvolila kompromisné riešenie, ktoré spočívalo v tom, že každá signatárska krajina si ponechá nemecký majetok vo svojej právomoci, alebo s ním bude disponovať takým spôsobom, aby sa nemohol navrátiť do nemeckého vlastníctva, alebo pod nemeckú kontrolu. Zároveň si musí odpočítať tento majetok od svojho podielu na reparáciách.<sup>12</sup> V počiatkovej eufórii nad výsledkami parížskych rokovaní hovoril minister zahraničia J. Masaryk o tom, že reparačná konferencia uznala sudetonemecký majetok za československý, čiže „národný majetok“. Prvotná eufória však značne opadla, keď sa na medzinárodnom diplomatickom poli otvorila otázka oprávnenosti Československa konfiškovať sudetonemecký majetok bez náhrady. Tento problém sa dostal do stredu pozornosti v priebehu roka 1947. V marci 1947 totiž zaslal sudetonemecký sociálnodemokratický politik, bývalý poslanec československého parlamentu W. Jaksch, petíciu generálnemu tajomníkovi OSN T. Lieovi, v ktorej inicioval prešetriť vysídlenie Nemcov z Československa. Toto šetrenie a preskúmanie, ktoré mali zrealizovať buď OSN, alebo mierová konferencia, mali smerovať k náprave všetkých krívd, ktoré boli spôsobené sudetskému obyvateľstvu a k ochrane jeho individuálnych a národných práv. Československá diplomacia bola nútená uvažovať nad argumentmi, ktoré by boli

<sup>12</sup> NA ČR, f. Ústredný výbor KSČ, zv.137, a.j. 1494, schôdza vlády 18. septembra 1945; NA ČR, f. Ústrední svaz československého průmyslu (ďalej USČP), šk. 236, Válečné reparace; SNA, f. UZSP, šk.156, Zoznam vojnových škôd - reparácie; KUČERA, ref. 1, s. 110-112, 135.

možné postup a postoj Československa obhájiť, či už v politických rokovaniach, alebo prípadne pred medzinárodným sudom. Československý postoj bol jasný, konfiškáciou, respektíve znárodnením sudetonemeckého majetku, sa sledoval cieľ zreorganizovať hospodárstvo a zrealizovať pozemkovú reformu. Účelom konfiškácie bolo zabezpečiť náhradu na krytie vojnových, okupačných a perzekučných škôd, ktoré neboli kryté reparačným podielom na ríšskonemeckom majetku. Že sa tak dialo v značnej miere na úkor sudetských Nemcov, bolo odôvodnené snahou znemožniť akýkoľvek vplyv Nemcov na vnútorný život republiky. „*Nemci sa ako etnický celok*“, zdôvodňovalo ministerstvo zahraničia v roku 1949, „*prejavili ako nepriatelia a bolo nezlučiteľné s existenciou a bezpečnosťou československého štátu, aby im v jeho hraniciach boli ponechané majetkové práva*“. Nakoniec akt odsunu a konfiškácia sudetonemeckého majetku boli medzinárodne právne uznané ako vnútorná záležitosť československého štátu. Nemecko malo v mierovej zmluve výslovne uznať plnú platnosť reparačnej dohody a zriecť sa uplatňovania práv a nárokov z titulu konfiškácií a znárodnenia bez náhrady.<sup>13</sup> Nakoniec sa signatárske štáty zaviazali, že poskytnú všetky informácie týkajúce sa nemeckého nepriateľského majetku na svojom území a periodické výnosy z jeho likvidácie výlučne agentúre IARA. Tento záväzok však jednotlivé štáty plnili, sčasti i pre počiatočné technické nejasnosti a problémy, dosť laxne. V tomto smere nebolo Československo žiadnou výnimkou, skôr naopak: Československé úrady boli schopné predložiť aké-také relevantné údaje až koncom roku 1947. Aj to na podnet IARA, ktorej došla trpezlivosť a chcela do Prahy poslať svojich expertov, ktorí mali tieto údaje získať. Už prvé čiastočné výsledky súpisu nemeckého zahraničného majetku vyvolali kontroverzné otázky: jednotlivé štáty sa začali upodozrievať, že uviedli prinízku hodnotu nemeckého zahraničného majetku na svojom území, niektoré dokonca vyzývali sekretariát IARA, aby údaje predložené jednotlivými štátmi sami preskúmali. Za základ pre vypočítanie zahraničného majetku v krajinách bývalej protihitlerovskej koalície boli nakoniec zobraté do úvahy údaje, ktoré predložili členské štáty IARA až v roku 1951.<sup>14</sup>

Pre Československo však bola primárna otázka už spomínaných reštitúcií. V osobitnom memorande z októbra 1945 vyzvala československá diplomacia západné veľmoci, aby na parížskej reparačnej konferencii venovali dostatočnú pozornosť aj tejto otázke. Československo sa usilovalo o to, aby sa termín „reštitúcie“, ktorý sa do tej doby v spojeneckej praxi vzťahoval len na identifikovateľné majetkové hodnoty, *rozšíril aj na majetkovú neidentifikovateľnú podstatu. Požiadavka smerovala k tomu, aby reštitúcie boli uznané vo všetkých prípadoch, v ktorých bola škoda spôsobená akýmkoľvek protiprávnym alebo ilegálnym konaním. Pretože sa dalo predpokladať, že časť ukoristeného majetku už neexistuje, navrhlo Československo akceptovať zásadu „ekvivalentných reštitúcií“*, v prípade dopravných prostriedkov, strojov, surovín, kultúrnych statkov, drahých kovov a predmetov nutnej potreby. Na realizáciu reštitúcií mal dohliadať reštitučný úrad so sídlom v Nemecku a na ich prihlásenie mala byť stanovená najmenej dvojročná lehota. Ten rozhodný postoj Československa bol spojený s faktom dlhodobej nemeckej okupácie, počas ktorej malo Nemecko oveľa viac času ako v iných krajinách ukoristiť a vyviezť zo zeme ulúpený majetok. Československá diplomacia správne tušila, že vo veľkej miere odvezený československý majetok zahrnú spojenci do hospodárskeho potenciálu Nemecka. Opodstatnene panovali obavy,

<sup>13</sup> SNA, f. UZSP, šk. 156, Zoznám vojnových škôd- reparačie; KUČERA, ref. 1, s.113-115; RAŠÍN, Ladislav (ed.). *Dohoda o neměckých reparacích*. Praha : Orbis, 1946, s. 67-68.

<sup>14</sup> KUČERA, ref. 1, s.123.

že nemecké reparácie sa budú v skutočnosti do istej miery hradíť z ukoristeného majetku v Československu. Postupne sa pristúpilo ku kompromisu, ktorý neskôr definovala osobitná rezolúcia k reštitúciám. Rezolúcia na jednej strane potvrdila postoj predovšetkým USA a Veľkej Británie, ktoré odmietali československý návrh, aby sa reštitúcie vzťahovali aj na neidentifikovateľný majetok. Na druhej strane sa ale priblížil k československému stanovisku: nepriateľom odcudzený majetok, ktorý existoval na začiatku okupácie a nemohol byť identifikovaný, sa automaticky zaradil medzi reparačné nároky príslušnej krajiny. Akceptovaný bol aj princíp tzv. ekvivalentných reštitúcií, avšak len v prípade predmetov umeleckého, historického, vedeckého (s vylúčením zariadení priemyselného charakteru), pedagogického alebo náboženského, vrátane kníh, rukopisov a dokumentov. Napriek priblíženiu stanovisk rezolúciu odmietli a nepodpísali Veľká Británia a USA. Všetok odvezený majetok nepriateľom sa mohol pripočítať k reštitúciám, len za podmienky, že bol zlučiteľný s reparáciami. Reparácie boli tak jednoznačne uprednostnené pred reštitúciami.<sup>15</sup> 18 signatárov iniciovalo 21. decembra 1945 tiež vznik tzv. *Tripartitnej komisie*, ktorá mala zabezpečiť navrátenie menového zlata ulúpeného Nemeckom poškodeným štátom. Nepredpokladalo sa však plné odškodnenie, pretože len ťažko bolo možné očakávať zaistenie všetkého ukradnutého zlata. Vrátenie zlata sa malo uskutočniť na základe podielu krajín na celkových preukázaných stratách. Rozhodlo sa, že v rámci schválených kvót bude prednostne vrátené to zlato, ktorého majiteľa sa dajú identifikovať. Na začiatku druhej svetovej vojny bolo Československu násilne a bezprávnou ukoristené nacistickým Nemeckom takmer 45 t zlata. Zo zlata, ktoré sa našlo po vojne v soľných baniach v Merkers pri Franfurkte n/ Mohanom, stanovila tripartitná komisia pre Československo podiel o hmotnosti 24,5 t. Z neho v apríli 1948 dostala Praha 6,1 t. Zostatok, tzn. 18,4 t, zostal v sejfoch Bank of England (BOE) a Federal Reserve Bank (FRB). Poškodené krajiny dostávali vopred „prvé zálohové dodávky“ zlata, ale v prípade Československa išlo fakticky len o reštitúciu. To, že sa táto problematika vôbec dostala do programu parížskej reparačnej konferencie, bola predovšetkým zásluha československej diplomacie. Viac ako u veľmoci našlo Československo hneď od začiatku podporu u menších účastníckych štátov, pre ktoré bola aj časť navráteného menového zlata dôležitým faktorom.<sup>16</sup>

Reparácie sa postupne začali pridelať od polovice roku 1946. Parížska reparačná konferencia určila svojho reprezentanta, ktorý mal na celý proces dohliadať a bola to *Spojenecká kontrolná rada so sídlom v Berlíne*. Táto rozhodla, že do reparačného plnenia zo strany Nemecka musia byť zahrnuté všetky jeho továrne, ktoré sa podieľali na vojnovom priemysle, ktoré vyrábali muníciu, lietadlá, vojnové lode, ťažké traktory a pod., ďalej priemyselné továrne súvisiace s vojnovou prípravou (hlinikárne, magnezitky, gumárne, rafinérie, továrne na ťažké obrábacie stroje). Ostatný priemysel mal byť Nemecku ponechaný len v rozsahu, ktorý krajine poskytoval nevyhnutný životný štandard. V tejto kategórii mala byť obmedzená produkcia ocele, chemická výroba, výroba strojov a pozastavená výroba lokomotív.<sup>17</sup> Aj vzhľadom na túto problematiku najťažšia dohoda bola predovšetkým s USA. Tí presadzovali, aby do reparácie išli len priemyselné závody, ktoré si na území Nemecka

<sup>15</sup> KUČERA, ref. 1, s.116-117; RAŠÍN, ref. 13, s. 141-150.

<sup>16</sup> MICHÁLEK, Slavomír. USA a Československé menové zlato (1948-1968). In IVANIČKOVÁ, Edita a kol. *Kapitoly z histórie stredoeurópskeho priestoru v 19. a 20.storočí. Pocta k 70-ročnému jubileu Dušana Kováča*. Bratislava : Historický ústav SAV, 2011, s. 400; PRŮCHA, ref. 1, s. 119-120.

<sup>17</sup> SNA, f. UZSP, šk. 110, Nemecké reparácie.



mohli konkurovať a mali podobné výrobné programy. Ostatné závody mali ostať nedotknuté vzhľadom na budúcu úroveň hospodárskeho vývoja v Nemecku. Veľká Británia obvinila USA z účelovosti a snahy o likvidáciu strategického nemeckého priemyselného potenciálu, a snahou o presadenie amerických firiem na európskom trhu. Vzťahy oboch veľmocí v polovici roku 1946 boli značne napäté. Rokovania zamrzli na „mŕtvom bode,“ pretože spojenci sa nedokázali dohodnúť na budúcej priemyselnej výrobe v Nemecku. Iniciatívy sa chopili menšie krajiny, ktoré vypracovali na pôde Spojeneckej kontrolnej rade v prvej polovici roka 1946 tzv. marcový plán, ktorý obsahoval zoznam všetkých nemeckých priemyselných zariadení, ktoré neboli potrebné pre ďalší hospodársky rozvoj Nemecka, a tým pádom mohli byť začlenené do reparácií. Tento zoznam obsahoval 1 810 podnikov určených na demontáž.<sup>18</sup> V prvom kole sa pridelovali predovšetkým námorné, obchodné lode a riečne lode. O námorné lode, samozrejme, Československo nemalo záujem. Zaujímavé pre labskú riečnu dopravu a slovenskú dunajplavbu boli však riečne lode, z nepochopiteľných dôvodov sa ich prerozdelenie na návrh USA a Veľkej Británie pozastavilo. Podstatný bol fakt, že 70 % námorných lodí pripadlo Veľkej Británii, Francúzsku a USA. Jedinou perspektívou ohľadom reparácií ostali pre Československo priemyselné závody.<sup>19</sup> Nervozita medzi signatárskymi krajinami sa začala stupňovať, československí diplomati očakávali určité kompenzácie za neúčast' na prídele námorných lodí, týmto veľmoci prisľúbili, že sa zvýši krajine celková prídelová kvóta. V prvom prídele bolo určených pre Československo 11 závodov, na ministerstve zahraničia začali narastať určité pochybnosti ohľadom transparentnosti prídelov. Tie sa ešte viac prehlbovali s rastúcimi nezhodami medzi veľmocami. Zvlášť podozrivé bolo diplomatické urovnanie sporov medzi USA a Veľkou Britániou, kde ich stanoviská začali byť totožné a postupne z rozhodovania boli vytlačené Francúzsko a Sovietsky zväz. Napätie medzi veľmocami neustále rástlo a eskalovalo v máji 1946, keď americké okupačné orgány zastavili dodávky demontovaných priemyselných zariadení do Sovietskeho zväzu. Tempo prídelov sa podstatne nezvýšilo ani v nasledujúcom období, zatiaľ čo rozpory medzi veľmocami mali tendenciu neustále narastať. Koncom marca 1947 bolo už československej vláde jasné, že celé pridelovanie je pod taktovkou britsko-americkej diplomacie. Už vo februári 1947 bolo zrejme, že sa absolútne nenaplnia marcový plán, ktorý zostavila Spojenecká kontrolná rada. Anglo-americkú dominanciu zvýraznil v auguste 1947 tzv. *Clay-Douglasov priemyselný plán*, ktorý predpokladal vyššiu úroveň mierovej priemyselnej výroby v Nemecku, akú malo pôvodne v pláne USA. To znamenalo vyškrtnutie pár závodov zo zoznamu určených na reparácie (v auguste 1947 sa podľa plánu mal znížiť počet závodov určených na demontáž z 1 810 na 858, čo predstavovalo pokles o 48 %, do novembra 1949 malo byť na demontáž určených už len 667 podnikov, čo znamenalo pokles o 63 % oproti východiskovým plánom).<sup>20</sup> Poľskí diplomati obvinili Veľkú Britániu a USA z nedodržiavania medzinárodných zmlúv. Upozornili sekretariát IARA, že prijatím Clay-Douglasovho plánu sa zvýši produkcia nemeckej ocele na 11 – 12 mil. t oproti 5,8 mil. t stanovených Spojeneckou kontrolnou radou. Mohlo to znovu naštartovať nemecký militarizmus.<sup>21</sup> Podľa hodnotenia československého ministerstva zahraničia revidovaný plán urobil z prídelov priemyselných zariadení záležitosť „krajne pochybnú“ a zmaril hlad-

<sup>18</sup> SNA, f. UZSP, šk. 156, Presadzovanie amerických požiadaviek pri reparáciách.

<sup>19</sup> NA ČR, f. USČP, šk. 236, Válečné reparace; RAŠÍN, ref. 13, s. 148-150.

<sup>20</sup> NA ČR, f. Ministerstva financí (ďalej MF), šk. 62, Informace o činnosti Mezispojenecké reparační agencie v Bruselu.

<sup>21</sup> SNA, f. UZSP, šk. 110, Vyňatky s poľského denníka „Zycie Warszawy“.

ký priebeh reparácií. Paktu USA – Veľkej Británie išlo o vlastné ciele a záujmy. Ani jedna z týchto dvoch krajín nepotrebovala v „naturalnej“ podobe kompenzácie. Zvlášť, keď predovšetkým Američania považovali zariadenia nemeckých závodov za zastarané a neefektívne. Ich hlavným záujmom bolo hospodárske „zmŕtvychvstanie“ Nemecka. Samozrejme, že oživenie výroby v Nemecku bolo hlavným predpokladom, aby si mohli Nemci plniť iné záväzky, predovšetkým okupačné náklady, ktoré pre oboch aktérov boli podstatne zaujímavejšie. Asi najcennejšou „korisťou“ pre Američanov a Britov bolo nemecké „duševné vlastníctvo“. Išlo predovšetkým o výrobné plány jednotlivých podnikov, ale aj nemecké vynálezy a patenty. Prvá reparačná zásielka, ktorú privítali na britských ostrovoch, smerovala do Londýna na britský patentný úrad. Obsahovala viac ako 70-tisíc rišskonemeckých patentných zápisov a pokusov pochádzajúcich z vojny a realizovaných v prevažnej miere na území Československa. Pražské ministerstvo zahraničia sa snažilo nahliadnuť do predmetných dokumentov a plánov, ako jediné zo signatárskych krajín dostalo od britskej vlády povolenie. Neskôr sa však tieto dokumenty, ktorých postupne pribúdalo, stali neprístupnými. Briti zverejnili na nátlak ostatných krajín len asi 1/3 patentov, plánov a vynálezov, ktoré boli zadržané v britskej okupačnej zóne. Britský patentný úrad bol ochotný prípadným záujemcom vyhotoviť fotokópie za „úžernícky“ poplatok 6 £ za jednu stranu.<sup>22</sup>

Samozrejme, postoj Nemecka k reparáciám bol diametrálne odlišný od stanovísk spojeneckých krajín. Mnoho Nemcov pracujúcich v priemysle a v živnostiach bolo presvedčených, že jediným cieľom v britskej a americkej okupačnej zóne je oslabenie a likvidácia nemeckej priemyselnej základne. Briti a Američania museli neustále vo svojich okupačných zónach čeliť opakujúcim sa protestom. 17. novembra 1946 sa v americkej zóne masovo zhromaždili nemeckí pracujúci na čele so 70 starostami veľkých nemeckých miest. Protestujúci vydali vyhlásenie proti ožobračovaniu Nemecka. Prehlásili, že britsko-americká reparačná politika čoskoro privedie Nemecko k bankrotu.<sup>23</sup> Aj napriek antagonistickému postoju Nemecka proti USA a Veľkej Británie, obidvaja spojenci mali v rámci nemeckého hospodárstva svoje plány. Začiatkom decembra 1946 uzrel „svetlo sveta“ tzv. anglo-americký plán pre nemecké hospodárstvo. Signatári v dohode spečatenej v New Yorku avizovali postupné zlúčenie britskej a americkej okupačnej zóny do jedného spoločného celku. Pre revitalizáciu nemeckého hospodárstva bol od roku 1947 pripravený 3-ročný hospodársky plán, ktorý predpokladal spoločný anglo-americký vklad 250 mil. £. Náklady si mali spojenci rozdeliť. Plán, samozrejme, počítal s navrátením celej čiastky s masnými úrokmi. Z nemeckej strany sa počítalo so zdvojnásobením ťažby uhlia a zvýšením pracovnej aktivity. Po roku 1950 obidvaja spojenci počítali s naštartovaním nemeckej ekonomiky a exportom už hotových výrobkov, samozrejme, do Veľkej Británie a USA. Plán sa mal realizovať nezávisle od reparačných a reštitučných prídelov. Ostatní protihitlerovskí spojenci pokladali tento plán za „úder pod pás“, zvlášť, keď obidve veľmoci sa nadmieru angažovali v otázke reparácií.<sup>24</sup>

Československá diplomacia iniciovala spoločne s Juhosláviou na zasadnutí štátov IARA v novembri 1947 rezolúciu, ktorá vyjadrila sklamanie menších štátov nad obmedzením reparačnej podstaty. Belehrad hneď inicioval stretnutie menších štátov vo februári 1948, na ktorú nemali byť pozvané mocnosti, ale zjavne tam o to viac mali byť kritizované. K ini-

<sup>22</sup> SNA, f. UZSP, šk. 110, Nemecké patenty.

<sup>23</sup> SNA, f. UZSP, šk. 110, Zpráva o reparáciách 9, Nemecké stanovisko k reparáciám.

<sup>24</sup> SNA, f. UZSP, šk. 110, Uvodník denníka „The Times“.

ciatíve sa ako prvá pripojila československá diplomacia. To však bolo pre USA a Veľkú Britániu „vrchol drzosti“ a juhoslovenské plány hneď v zárodku eliminovali a zablokovali stretnutie. Túto akciu však nahradilo stretnutie ministrov zahraničných vecí Československa, Poľska a Juhoslávie vo februári 1948 v Prahe, ktorí k americkej a britskej reparačnej politike zaujali ostré kritické stanovisko: Američanmi a Britmi vypracovaný reparačný program, ktorý zamýšľal len nepatrné dodávky v pomere k utrpeným škodám a navyše vylučuje Československo, Juhosláviu a Poľsko z dodávok bežnej produkcie či vo forme služieb, označili ako podvod na občanoch menovaných štátov.<sup>25</sup>

Nedôvera, nevraživosť sa preniesla aj na domácu politickú scénu, čo do značnej miery polarizovalo slovenských a českých politických predstaviteľov. Po prvých prídeloch sa začal ostrý zápas o umiestnenie jednotlivých zariadení. Poverenie priemyslu a obchodu sa v apríli 1947 dostalo do vážneho sporu s Ministerstvom priemyslu kvôli deleniu nemeckých reparácií. Poverenie obvinilo Ministerstvo priemyslu, že nevedelo, komu bola veľká časť strojov z Nemecka v rámci reparácií pridelená. Ministerstvo priemyslu rozhodovalo o umiestnení nemeckých strojov skôr intuitívne a nerešpektovalo celoštátne hospodárske záujmy. Na základe týchto výhrad bola zriadená *Ústredná reparačná a reštitučná komisia*. Slovenská strana v tejto komisii presadzovala, aby nemecké podniky boli premiestňované ako celok. Pre Slovákov, vzhľadom na slabú industrializáciu, to bolo výhodnejšie, pre českú stranu zasa opačne, čiže viac im vyhovovalo rozdelenie strojového zariadenia do jednotlivých podnikov. Podľa parížskej konvencie mali nemecké reparácie slúžiť v prvom rade na odstránenie škôd spôsobených Nemeckom. Pri určovaní kvóty podielu na nemeckých reparáciách sa bral do úvahy iba skutočný pomer vojnových škôd Slovenska voči Čechám. Keďže vojnové škody na Slovensku sa v tom čase odhadovali na 120 mld. Kčs a v Čechách na 350 mld. Kčs, vyplývalo z toho, že podiel Slovenska na reparáciách by mal byť vyšší ako 1/3. Slovensko si uvedomovalo, že české obyvateľstvo disciplinovane prihlasovalo všetky vojnové škody. Na Slovensku bol však pravý opak. Obyvatelia v niektorých regiónoch nielenže neprihlásili celkové škody, ale na niektoré škody prišli až dodatočne. Nedôsledné v prihlasovaní škôd nebolo len obyvateľstvo, ale aj niektoré úradnícke rezorty. Po súpise všetkých škôd sa až neskôr prišlo na to, že Poverenie dopravy zabudlo započítať medzi vojnové škody vytiahnutie 114 potopených plavidiel na území Slovenska. Zástupcovia slovenskej strany v Ústrednej reparačnej a reštitučnej komisii si veľmi dobre uvedomovali, že slovenské škody sú značne poddimenzované, preto navrhovali rozdeľovanie nemeckých reparácií v pomere 40 % pre Slovensko a 60 % pre Čechy. Slovenská strana argumentovala ešte faktom, že po odsune nemeckej menšiny z Čiech a Moravy, všetok ich majetok pripadol Čechám, no na druhej strane pri výmene obyvateľstva s Maďarskom ostal majetok Slovákov na maďarskom území a štát tým nič nezískal. Nakoniec sa rozhodlo, že pridelenie nemeckých reparácií bude v pomere 1/3 pre Slovensko a 2/3 pre české krajiny, s tým, že jednotlivé podniky v rámci nemeckých reparácií sa budú rozdeľovať zásadne ako celky, aby sa zachoval živý organizmus podniku a nebol rozrušovaný neodôvodneným delením. Vo výnimočných prípadoch však bolo povolené časť podniku umiestniť niekam inam.<sup>26</sup>

Okupačné orgány rozhodli, že strojové zariadenie reparačných tovární bude demontovať

<sup>25</sup> SNA, f. UZSP, šk. 156, Presadzovanie amerických požiadaviek pri reparáciách; KUČERA, ref. 1, s. 118-119.

<sup>26</sup> SNA, f. UZSP, šk. 156. Návrh Poverenia priemyslu a obchodu na delenie nemeckých reparácií medzi zeme České a Slovensko.

a odvážať každý štát na vlastné náklady. Za tranzit cez nemecké okupačné územie však mali byť vyrúbané osobitné poplatky. Vládni úradníci vypočítali, že poplatky za tranzit sú pre Československo až o jednu tretinu drahšie ako v medzivojnovom období. Ešte viac znevýhodnili tranzitné poplatky od júna 1946, keď muselo Československo za tranzit platiť dokonca v devízach, čo značne zaťažovalo devízovú bilanciu. Situáciu československá zahraničná politika označila za „neúnosnú“ a túto otázku otvorila na konferencii námestníkov ministerstva zahraničia v januári 1947 v Londýne, ale „bezúspešne“. Od začiatku muselo prijať opatrenia, aby sa predišlo sabotážam a prevziať dozor nad demontážou, ale aj odvozom zariadení do miesta určenia. Československo si hneď na začiatku operatívne vytvorilo niekoľko demontážnych skupín, v ktorých boli zastúpení odborníci, mechanici a šoféri. Ich úlohou nebolo len vykonať samotnú demontáž a odvoz, ale podrobne vypracovať nákresy, ktoré potom uľahčovali samotnú montáž v Československu. Celú dopravu strážil československý vojenský oddiel, ktorý mal základňu v Aschaffenburgu. Dovedna IARA zorganizovala do začiatku roka 1948 10 prídelov.<sup>27</sup>

Prvý zoznam reparačných závodov zverejnila IARA 5. apríla 1946, obsahoval 20 tovární. Továrne boli v troch zónach (americkej, francúzskej a britskej), z nich si niektoré pozerala československá misia v britskej zóne, do americkej zóny misia bez udania dôvodu nebola vpustená. Vo francúzskej okupačnej zóne boli továrne, o ktoré československá strana nejavila záujem. Do úvahy nakoniec prišlo z 20 ponúknutých tovární už spomínaných 11.

V júli 1946 dostalo Československo prvé nemecké reparačné prídele. Išlo o celú továreň na ťažké obrábacie stroje Waldrich v Siegene, až na 5 obrábacích strojov, v súhrnnej hodnote 2,4 mil. RM; celú továreň Fritz Müller v Eslingene, až na 12 obrábacích strojov, v hodnote 2,1 mil. RM; 6 strojov z továrne Kurbellwellenwerke v Glinde v cene 134- tis. RM; 50 strojov z továrne Haniel a Lueck Düsseldorf – Flinger v súhrnnej hodnote 1,5 mil. RM.

Tento prídel vyčerpal 17 % kvóty, teda omnoho viac než v Paríži priznaných 4,3 %, navýšenie kvóty súviselo už so spomínanou neúčastou Československa na prídele námorných lodí. Výnimočne cenné bolo získanie továrne ťažkých obrábacích strojov Waldrich. Takýto typ výroby mal v tom období len štyroch konkurentov v Európe, a Československo sa získaním týchto strojov mohlo stať úplne sebestačné v ťažkom priemysle. Ostatné stroje mali slúžiť ako doplnok k strojom Waldrich. Následne sa rozhodlo, že celá továreň bude premiestnená do Škodových závodov v Dubnici nad Váhom. V 7 vagónoch bola naložená časť strojov Waldrich s celkovou hmotnosťou 74,7 t, ktoré prišli 17. decembra 1946 do Dubnice. Závod bol ešte poškodený a nemal hlavne zrekonštruované a vybudované výrobné haly. Preto časť strojov musela byť odvezená do závodov v Prahe, Plzni, Hradci Králové, Brne a Adamove.

Prvé odvozy pridelených zariadení sa začali začiatkom novembra 1946. Išlo o zariadenie Kurbellwellenwerke v Glinde. Do konca roka bolo privezených 10 transportov, ktoré obsahovali 145 strojov z tovární Kurbellwellenwerke v Glinde, Waldrich v Siegene a Fritz Müller v Eslingene. V januári 1947 prišlo 5 transportov so 64 strojmi, vo februári dorazilo na územie Československa 113 strojov a v marci celé dodávky uzavrelo 9 transportov. Celková hmotnosť reparačných strojov pridelených v prvom kole bola 900 t. V tejto súvislosti treba pripomenúť, že prídel továrne zahŕňal aj všetok archívny materiál, výrobné postupy, dielenské výkresy strojov atď.<sup>28</sup>

<sup>27</sup> SNA, f. UZSP, šk. 110, Nemecké reparácie.

<sup>28</sup> Tamže.



Pri *druhom prídele* 7. decembra 1946 IARA ponúkla zoznam 22 závodov. Z 9 z nich boli Československu dodané zariadenia, hoci československá komisia mala záujem o ďalšie 3 továrne. Tento prídel bol so zreteľom na objem financií pre Československo najvyšší, a to z Bayerische Motorenwerke č.1 – 1 952 912 RM; Bayerische Motorenwerke č. 2 – 1 549 136 RM; Kloeckner – Humboldt-Dentz 3 946 RM; Geretsried- Wolfratshausen – 27 872 RM; Haniel a Lueg – 179 369 RM; Richard Rinher Munden – 150 025 RM; H.M.A Lehre – 1 100 RM; HMA Lochstedter Lager – 1 875 RM; A.Moog – 125 RM. SÚHRNNE – 3 866 360 RM<sup>29</sup> V tomto prídele išlo, podobne ako v predchádzajúcom, predovšetkým o kovopriemyselné podniky, ale boli tu aj továrne zbrojárske, energetické a chemické. Práve časť zariadenia z chemickej továrne Geretsried – Wolfratshausen bola privezená do Československa. Prvý transport z apríla 1947 obsahoval aj 800 rôznych položiek z dvoch tovární Bayerische Motorenwerke, medzi nimi bolo množstvo cenných strojov, z ktorých veľká časť nebola vyrábaná na území Československa. Preto bol o ne veľmi veľký záujem predovšetkým v hutách, doprave a kovopriemysle. Z druhého prídelu sa nedostal na Slovensko ani jeden stroj.

*Tretí prídel* z 29. januára 1947 zahŕňal len dve chemické továrne. Išlo o závod Hess-Lichtenau v úhrnnej hodnote 597 753 RM, ktorý obsahoval kompletne zariadenie na výrobu kyseliny sírovej a závod Ebenhausen Ingolstadt v súhrnnej hodnote 949 026 RM, ktorý disponoval kompletným zariadením na výrobu špeciálnej nitrocelulózy potrebnej na výrobu celulóidu. Továrne prešli kompletne do podniku Československé chemické závody v Prahe. Tie dostali aj továreň v *štvrtom prídeľovaní*, v ktorom IARA ponúkla 11 závodov. Československo dostalo zariadenia len z chemického závodu Chemickwerke Harz Weser v súhrnnej hodnote 818 991 RM. Išlo o kompletne výrobné zariadenie aktívneho uhlia.

Do *piateho prídelu* zo dňa 27. februára 1947 bolo zahrnutých 13 tovární, pričom výrobné zariadenie pripadlo Československu z troch z nich. Išlo o závody H.M.A Wildflecken, Continental Metall Langenaubach, Ludvig Hansen Co. Münster. Celková čiastka za zariadenie týchto kovospracujúcich podnikov bola nízka, len 34 600 RM.

V *šiestom prídele* bola zaradená iba továreň ACA No 32 Westfälisch Anhaltische Sprengstoff, Alendorf o ktorú prejavili záujem Československé chemické závody v Prahe. Neskôr však od tohto zámeru upustili, pretože bolo oznámené, že do reparácií bude zahrnutá modernejšia chemická továreň Dynamit Krümmel. Československo preto v tomto kole nemalo žiadny prídel.

V *siedmom prídele* zo dňa 7. marca 1947 zoznam obsahoval najviac tovární, ktoré ponúkala IARA. Išlo o 27 závodov, ktoré nakoniec neboli pridelené nikomu, pretože bez udania dôvodu ich IARA stiahla z ponuky. Pre Československo to bola zlá správa, pretože malo záujem o 10 závodov, ktoré boli vhodné z hľadiska jeho koncepcie priemyselnej výroby.

V *ôsmom prídele* 27. apríla 1947 z 9 tovární dostalo Československo zariadenie zo štyroch. Išlo v prevažnej miere o chemické továrne Sprengchemie Kraiburg, Paraxolwerke Schrobenhausen, Dynamit A.G. Krümmel a Wolf & Co. Libenau. Takmer celé zariadenia závodov boli odtransportované pre Československé tukové závody v Prahe.

V *deviatom prídele* 30. mája 1947 bolo ponuknutých 10 závodov. Z nich pre Československo boli určené dva, a to Dampfsägenwerk, Murnau, v ktorom bolo strojové zariadenie za 42 881 RM a Parkettfabrik Kehlheim so zariadením v súhrnnej hodnote 77 017 RM. Boli to drevárske závody, ale celý inventár sa premiestnil na Slovensko nakoniec len z Parkett-

<sup>29</sup> SNA, f. UZSP, šk. 156. Situačná správa o stave nemeckých reparácií v Československu.

fabrik Kehlhein. Veľkú časť strojového zariadenia dostal drevársky podnik v Turanoch a Parketový a drevársky priemysel v Bratislave. Druhú fabriku (Dampfsägenwerk, Murnau) na nátlak Ministerstva priemyslu Ústredná reparačná a reštitučná komisia odmietla premiestniť na Slovensko s odôvodnením, že takýchto píl je na území viac ako 600.

V poslednom *desiatom prídele* 17. júna 1947 bolo 10 závodov. Pre Československo bol zaujímavý závod Blohm Voss Hamburg, pretože jeho strojárskym zariadením sa vybavili niektoré kovozávody v Čechách a na Slovensku lodenice v Komárne.<sup>30</sup>

Okrem riadnych prídelov realizovaných rozposlaním inventárov reparačných podnikov a výberom zariadenia z nich bolo v novembri 1946 veliteľom britskej zóny ponúknuté, v záujme rýchleho uspokojenia potrieb krajín zastúpených IARA, zariadenie zo 77 zbrojných závodov v hodnote 75 mil. RM. V tomto mimoriadnom prídele bola Československu uznaná kvóta 4,7 %. Podľa návrhu veliteľa britskej zóny jednotlivé krajiny v januári 1947 predložili zoznam zariadení, ktoré hľadajú a britskí vojaci im to vyhľadali a dodali. Na tomto prídele sa zúčastnili československé zložky kovopriemyslu, chémie, výživy, remesiel a dopravy. Československo dostalo z tohto prídelu zariadenie v súhrnnej hodnote 329 451 RM. Podobne to fungovalo aj vo Francúzskej okupačnej zóne. Jediná, americká zóna, bola nepochopiteľne uzatvorená. V americkej zóne veliteľ dokonca požadoval len skupinové obhliadky tovární, čiže zástupcov všetkých krajín, ktoré o dané továrne mali záujem. Určoval si aj deň, keď obhliadky odborníci môžu absolvovať, a tak sa stalo, že vzhľadom na americké obštrukcie nebola z americkej zóny do Československa dodaná žiadna tovareň. Prevažná väčšina prídelov sa realizovala v prvej polovici roka 1947. Čiastkové dodávky však prebiehali do konca roka. Po 10 prídeloch z 59 závodov s hodnotou odhadovanou na 318 mil. RM dostalo Československo 11, 2 mil. RM, čo predstavovalo v USD približne sumu 5,4 mil.<sup>31</sup>

Do februára 1948 hodnotilo Československo dovtedajšie reparačné prídelky veľmi negatívne. Zo západnej okupačnej zóny bolo do 1. februára 1948 z 1 810 závodov určených na reparačné prídelky poskytnutých len 767 tovární v 10 prídelových kolách. Z toho počtu bolo 84 vo francúzskom, 187 v americkom a 496 v britskom okupačnom pásme. Rozsah demontovaných priemyselných zariadení, ktoré Československo dostalo do začiatku roka 1948, nespĺnil ani tie najskromnejšie očakávania. Aj v britsko-amerických plánoch z roku 1947, podľa interných odhadov, sa pre Československo črtali dodávky priemyselného vybavenia v hodnote viac ako 30 mil. USD. Do začiatku roka 1948 mali byť doručené dodávky v súhrnnej hodnote 60 mil. USD. Skutočná suma 5,4 mil. USD tak predstavovala ani nie 1/10 sľubovanej sumy. Tento fakt bol o to smutnejší, že československá strana bola z hľadiska logistiky a organizácie jednou z najlepšie pripravených krajín spomedzi všetkých protihitlerovských spojencov. Jedným zo základných dôvodov prečo sľubované priemyselné zariadenia neprišli do Československa, bol aj fakt, že USA opakovane v rokoch 1947/1948 požadovali s poukázaním na vnútropolitický vývoj v Československu a nevyriešené odškodnenie za americký majetok znárodnený na území republiky úplne pozastaviť reparačné dodávky na československý účet. Kvôli odmietavému postoju Veľkej Británie sa im túto požiadavku nepodarilo presadiť, ale aspoň výrazne spomalit' a obmedziť prídele.<sup>32</sup>

<sup>30</sup> SNA, f. UZSP, šk. 110, Nemecké reparácie.

<sup>31</sup> Tamže.

<sup>32</sup> SNA, f. UZSP, šk. 45, Americká správa o stavu reparácií; KUČERA, ref. 1, s.124-125.

Nie veľmi priaznivé boli na začiatku roku 1948 aj výsledky reštitúcií, ale z dlhodobého hľadiska tam bol pre Československo vyšší profit ako pri reparáciách. Reštitučný proces bol spustený začiatkom roku 1946, keď Československo na výzvu západných veľmoci vyslalo do západných okupačných zón – najprv do britskej a americkej, neskôr aj do francúzskej – reštitučnú misiu. Jej hlavnou úlohou bolo identifikovať a prevziať odvečený československý majetok. Podľa platných medzinárodných ustanovení musela nemecká strana odvečený majetok dopraviť na hranicu s Československom na vlastne náklady, bolo to oveľa výhodnejšie ako pri reparáciách, kde sa museli platiť vysoké tranzitné poplatky. Ministerstvo zahraničných vecí zriadilo v každom okupačnom pásme reštitučné misie. Pre americké okupačné pásmo bola čs. v Hoechste pri Frankfurte nad Mohanom. V Bad Oeynhausene bola misia pre britské okupačné pásmo. Pre francúzske okupačné pásmo bola zriadená československá reštitučná misia v meste Baden-Badene. Reštitučnú agendu v sovietskom pásme obstarávala československá misia v Berlíne. Každá reštitučná misia mala minimálne dvoch technických odborníkov, jeden bol zástupcom ministerstva priemyslu a druhý zastupoval československé priemyselné podniky. Odhadovalo sa, že až polovica odvečeného čs. majetku sa nachádza na neznámom mieste. Práve úlohou týchto pracovníkov bolo takýto majetok identifikovať a navrátiť pôvodným majiteľom v Československu. Pracovníci reštitučných misií museli byť značne mobilní, čo predpokladalo mať dobrý automobilový park, v tomto smere však tieto misie značne zaostávali za ostatnými krajinami. Bežne sa stávalo, že poľská reštitučná misia po objavení čs. majetku ho zo začiatku vydávala bez problémov, neskôr však požadovala polovicu majetku odstúpiť Poľsku. Poliaci boli oveľa lepšie vybavení predovšetkým autami a odmietali robiť zadarmo prácu za československých technikov.<sup>33</sup>

Zakrátko však v západných okupačných zónach boli časti odvečeného majetku predovšetkým z iniciatívy americkej diplomacie vyňaté z reštitúcií, aj napriek tomu, že bol spoľahlivo identifikovaný majiteľ. Išlo napríklad o textilné stroje, ktoré boli z hospodárskeho hľadiska označené ako „strategické“ pre potreby obyvateľstva v jednotlivých západných zónach, preto bolo zakázané ich vydávanie v rámci reštitúcie. Na československej strane to, samozrejme, vyvolalo vlnu nepokojnosti, pretože viac ako u 90 % textilných strojov sa bez problémov určil ich pôvod, a tak proces reštitúcie mohol prebehnúť veľmi hladko. Československo sa oprávnené cítilo byť poškodené, pretože textilný priemysel predstavoval predovšetkým pre Slovensko veľmi dôležitú položku v reštitúciách. Za takýto majetok, ktorý sa považoval za strategický, na základe rezolúcie IARA mala byť stanovená adekvátna náhrada – mnohokrát však takáto možnosť neexistovala, ako napríklad v prípade textilných strojov.<sup>34</sup> Do začiatku roka 1948 podalo Československo u okupačných úradov v Nemecku spolu 2 743 reštitučných prihlášok, z nich bolo vybavených 683 v súhrnnej hodnote 4,5 mil. USD. Asi najkritickejšia situácia bola v sovietskej okupačnej zóne, kde bolo z 581 podaných prihlášok vybavených len 9. Okrem toho bolo nájdené množstvo čs. strojov, u ktorých sa nenašiel pôvodný majiteľ alebo nejavil záujem o navrátenie majetku. Takéto stroje boli zväzované do Ústredných skladov národnej správy v Prahe, ktoré boli na tento účel zriadené, odkiaľ sa neskôr predávali živnostníkom predovšetkým na Slovensku.<sup>35</sup>

<sup>33</sup> SNA, f. PPO, šk. 11, Restituce, vysílání expertu a opatrování aut, úhrada.

<sup>34</sup> SNA, f. UZSP, šk. 79, Korešpondencia ministerstva zahraničia.

<sup>35</sup> SNA, f. PPO, šk. 11, Restituce, vysílání expertu a opatrování aut, úhrada.

Najdôležitejšou položkou z hľadiska reštitúcií bol veľký počet zavlečených riečnych lodí. Ich cenový odhad osciloval medzi 5,5 až 6 mil. USD, čiže bola to vyššia čiastka, ako vyplatená celková suma za reštitúcie do roku 1948. Táto reštitučná položka asi najviac zaujímala Dunajplavbu, ktorá akútne v tomto období potrebovala obnoviť lodný park.<sup>36</sup> Sovietska strana bola v otázke reštitúcií veľmi zdržanlivá. Vzhľadom na rozsiahle vojnové škody na území Sovietskeho zväzu považovala za oprávnené najprv prednostne uspokojiť svoje záujmy. Začiatkom roka 1948 československá diplomacia uvažovala, čo by sa ešte dalo nájsť z odvráteného československého majetku v sovietskej okupačnej zóne. Ministerstvo zahraničia tušilo, že veľká časť tohto majetku bola odvezená sovietskou armádou ako vojnová korisť, ešte predtým než mohol byť zistený ich pôvod. Podstatná časť československého majetku bola však zo sovietskej okupačnej zóny vydaná až po roku 1948.<sup>37</sup> Okrem nemeckých okupačných pásiem, pochádzalo 286 prihlášok z Rakúska. V tomto smere sa oba štáty dohodli hneď. Vôbec ako prvé prišli na územie Československa archíválie a vzácne spisy z Rakúska, ktoré tam boli zavlečené počas okupácie. Reštitúcie československého majetku, zavlečeného Nemcami do ostatných európskych štátov, sa realizovali pomocou československých diplomatických úradov – okrem Poľska, kde sa to realizovalo prostredníctvom tzv. československej revindikačnej komisie so sídlom vo Varšave, a to prostredníctvom osobitnej dohody medzi obidvoma štátmi. Nutnosť zriadenia takejto komisie podčiarkoval aj fakt, že z 296 československých reštitučných prihlášok, ktoré smerovali do ostatných európskych štátov, bolo 260 určených pre Poľsko. Osobitnou položkou bol reštitučný majetok kultúrnej povahy. Československo podalo v tejto kategórii 70 reštitučných prihlášok v hodnote, ktorá sa nedala ani približne odhadnúť, pretože išlo o unikáty a starožitnosti, ktoré nemali trhové ceny.<sup>38</sup>

Na proces reštitúcií mala aj negatívny dopad polarizácia na medzinárodnej politickej scéne po roku 1948. Západné mocnosti signalizovali stále otvorenejšie, že termín podania reštitučných prihlášok by sa mal čo najskôr ukončiť, aj napriek tomu, že pôvodná dohoda počítala s časovým horizontom do konca roka 1950. Menšie štáty bývalej protihitlerovskej koalície, vrátane Československa, považovali tento nátlak za bezpredmetný a účelovo vykonštruovaný. Spoločnými silami sa im podarilo presadiť, že reštitučný proces prebiehal aj v rokoch 1949/1950. Začiatkom roka 1950 prešla reštitučná agenda na orgány oboch nových nemeckých štátov a následne sa koncom roku 1950 aj ukončila.<sup>39</sup> Komplexné vyčíslenie československých reštitučných nárokov bolo spracované až v priebehu päťdesiatych rokov a ustáľilo sa na čiastke 1,4 mld. USD/ 70 mld. Kčs. Hodnota vyplatenej čiastky predstavovala sumu 77 mil. USD/ 3,8 mld. Kčs. Bol to 5,5 % podiel z požadovanej hodnoty.<sup>40</sup>

V rámci reštitučných a reparačných dodávok materiálov, strojov a pod., získalo Československo naspäť majetok v hodnote slabých 91,4 mil. USD. Pri kurze 1:50 USD/Kčs, táto suma v korunách vychádzala na 4,57 mld. Kčs, čo predstavovalo len 0,55 % prihlásených priamych škôd. Po roku 1948 bolo ešte 12 reparačných prídelových kôl, v rokoch 1950/1951, keď podiel pre Československo výrazne poklesol. V záverečnom účtovaní v kategórii A dostalo zo sľúbených 3 % reparácií napokon len 1 %. V kategórii B sa pomer dodávok

<sup>36</sup> SNA, f. UZSP, šk. 79, Podrobná správa o reštitúciách; KUČERA, ref. 1, s.126.

<sup>37</sup> Tamže; NA ČR, f. MF, šk. 62, Spojenecká kontrolní rada v Berlíně a sovietské restituce.

<sup>38</sup> SNA, f. UZSP, šk. 110, Reštitúcie – organizácia a štatistiky.

<sup>39</sup> SNA, f. UZSP, šk. 110, Koniec reštitučného procesu.

<sup>40</sup> JANČIK, KUBŮ, ref. 1, s. 377-378.



ustálil na 4, 23 % namiesto zmluvne priznaných 4, 57%. Reparačné dodávky boli celkovo ukončené v roku 1962. Niektoré škody, dlhodobo významné, sú však ťažko vyčísliteľné, napríklad 360 000 mŕtvych v celom Československu či státisíce väzňov a osôb na nútených prácach. Ľudské straty a životné traumy sa nedajú finančne nahradiť ani vyčíslieť.<sup>41</sup>

Pozitívnejšiu bilanciu reštitúcií oproti reparáciám dokázalo vylepšiť aj navrátenie už spomínaného ulúpeného zlata. Nemeckom ukoristené menové zlato, či už nájdené v samotnom Nemecku, alebo mimo jeho hraníc, malo byť uložené do spoločného fondu. Poškodené krajiny si mali zlato rozdeliť v pomere svojich príslušných strát, ktoré im boli spôsobené, buď krádežou alebo bezprávnym zavlčením do Nemecka. Československo, ako jeden z najviac postihnutých štátov, doložil stratu 45 008 kg zlata. Predstavitelia spojeneckých komisií mu odsúhlasili v rámci kompenzácie hodnotu menového zlata s celkovou hmotnosťou 24 507 kg. Čo predstavovalo 54 % z doloženej hodnoty. Až v roku 1948 bola do Československa prvýkrát dovezená „záloha“ 6 074 kg zlata. Zdlhavý proces výdaja ulúpeného menového zlata bol zarážajúci, pretože Spojenci spolu zadržali 37 700 t. Po zdlhavých rokovaniach sa československej diplomacii podarilo, až po 34 rokoch v roku 1982, doniesť posledný kilogram prideleného menového zlata na územie Československa.<sup>42</sup>

Celá otázka československých reparácií a reštitúcií a prípadne ďalších vojnových škôd bola po roku 1948 výrazne ovplyvnená postupným zat'ahovaním „železnej opony,“ a predovšetkým neexistujúcou mierovou zmluvou s Nemeckom. Po roku 1948 nemalo Československo už ani teoretickú možnosť podieľať sa na utváraní reparačného mechanizmu. Na začiatku päťdesiatych rokov mocnosti rozhodli o pozastavení reparačných dodávok až do podpisu mierovej zmluvy s Nemeckom. Londýnska zmluva o nemeckom dlhu (London debt agreement) bola podpísaná 27. januára 1953, uzatvorili ju USA, Veľká Británia a Francúzsko s Nemeckou spolkovou republikou. Po tomto dátume mohlo Československo rozdeľovanie reparácií sledovať už len ako divák. Túto pozíciu determinovala príslušnosť k východnému bloku. V priebehu päťdesiatych rokov postupne ustávala aj činnosť IARA. Agentúra sa zmenila na platformu, ktorá ponúkala priestor predovšetkým kritickým hlasom – túto možnosť si československá diplomacia nenechala ujsť, to ale bolo tak asi všetko. Úrad IARA v Bruseli ukončil svoju činnosť koncom novembra 1959. Československá delegácia na záver zasadania prehlásila, že si vyhradzuje právo na odčinenie všetkých spôsobených škôd. Československo nikdy neprehlásilo, že čiastočné uhradenie škôd považuje za ukončené.<sup>43</sup>

---

<sup>41</sup> SNA, f. PPO, šk. 11, Záverečné zúčtovanie Ustřední reparační a restituční komise pri ministerstvu zahraničných věcí.

<sup>42</sup> MICHÁLEK, ref. 16, s. 400-416; RAŠÍN, ref. 13, s. 117-118.

<sup>43</sup> KUČERA, ref. 1, s. 125; KUKLÍK, ref. 1, s. 290.

Až v roku 1962 bola spracovaná kompletná bilancia reštitúcií a reparácií pre Československo:

*Československé vojnové škody na parížskej reparačnej konferencii<sup>44</sup>*

<b>Nahlásené</b>	11 583 456 000 USD	579 172 800 000 Kčs
<b>Nenahlásené</b>	4 552 446 566 USD	227 622 320 000 Kčs
<b>Spolu</b>	16 135 902 566 USD	806 795 120 000 Kčs

*Odškodnenie poskytnuté Československu<sup>45</sup>*

<b>Reparácie</b>	14 573 629 USD	728 681 450 Kčs
<b>Reštitúcie</b>	76 809 039 USD	3 840 451 950 Kčs
<b>SPOLU</b>	91 382 668 USD	4 569 133 400 Kčs

Aj napriek tomu, že Československo nepatrilo k štátom, ktoré boli z materiálneho hľadiska poškodené veľkou mierou, patrilo úsilie o aspoň čiastočné nahradenie škôd spôsobených vojnovými udalosťami vo forme reparácií a reštitúcií medzi dôležité úlohy československej diplomacie bezprostredne po druhej svetovej vojne. Očakávané nemecké reparácie a reštitúcie mali aspoň čiastočne konsolidovať povojnové hospodárstvo.

V rámci reštitúcií išlo o snahu navrátiť ulúpený majetok pôvodným vlastníkom, reparácie okrem nástroja náhrady vojnových škôd plnili úlohu eliminovania nemeckého hospodárskeho potenciálu, ktorý bol považovaný za dôležitý predpoklad novej budúcej nemeckej agresivity. Štáty protihitlerovskej koalície, medzi ktoré patrilo aj Československo, boli v reparačných a reštitučných otázkach vo vysokej miere závislé od rozhodnutí spojeneckých mocností. V novembri 1945 na reparačnej konferencii v Paríži 18 štátov dalo podnet na vznik Medzispojeneckého reparačného úradu (IARA- Inter- Allied Reparation Agency) a prerokovalo všetky reparačné a reštitučné podmienky. Každý zo spojeneckých štátov zmapoval škody na svojom území a následne mu bol pridelený percentuálny podiel na reparáciách. V niekoľkých vlnách boli pridelené predovšetkým stroje z priemyselných závodov a neskôr aj zlato. ČSR muselo riešiť predovšetkým otázky transportu. Sporné boli aj rokovania medzi poverenictvami a ministerstvami ohľadom výberu lokalít pre jednotlivé závody. Nakoniec Československo dostalo len časť z prislúbených reparačných kvót. Reparácie a reštitúcie len čiastočne prispeli k naštartovaniu československej ekonomiky po druhej svetovej vojne.

<sup>44</sup> KUČERA, ref.1, s. 128.

<sup>45</sup> JANČÍK, KUBŮ, ref. 1, s. 377-378.

## M. SABOL: DEUTSCHE REPARATIONS- UND RESTITUTIONSZAHLUNGEN AN DIE TSCHECHOSLOWAKEI NACH DEM ZWEITEN WELTKRIEG

Die Tschechoslowakei der Nachkriegszeit gehörte zwar nicht zu den Staaten, die vergleichsweise große materielle Zerstörungen erlitten haben, jedoch das Bemühen um Ersatzleistungen für die infolge der Kriegshandlungen entstandenen Schäden in Form von Restitutionen oder Reparationen gehörte zu den wichtigsten Aufgaben der tschechoslowakischen Diplomatie unmittelbar nach dem Ende des Zweiten Weltkriegs. Von den deutschen Rückzahlungen und Reparationen erhoffte man sich eine zumindest teilweise Konsolidierung der Nachkriegswirtschaft, die es mit Schwierigkeiten und Engpässen zu kämpfen hatte. Im Rahmen der Restitutionen ging es um das Bestreben, das geraubte Eigentum an die ursprünglichen Eigentümer zurückzuerstatten. Die Verlangung von Reparationen galt zum einen als Entschädigung von Kriegsschäden, und zum zweiten sollten sie als ein Instrument zur Eliminierung des deutschen wirtschaftlichen Potentials eingesetzt werden, um auf diese Weise eine der potentiellen Stützen des Wiederaufstiegs der militärischen Macht Deutschlands und der erneuten Aggressivität auszuschließen. Die Staaten der Anti-Hitler Koalition, zu denen auch die Tschechoslowakei zählte, waren in den Reparations- und Restitutionsfragen grundsätzlich abhängig von den Entscheidungen der alliierten Großmächte. Während der Reparationskonferenz in Paris im November 1945 gaben 18 Staaten den Anlass zur Gründung der Interalliierten Reparationsagentur (IARA- Inter-Allied Reparation Agency) und eröffneten die Verhandlungen betreffend jeglicher Reparations- und Restitutionsbedingungen. Jeder der alliierten Staaten fasste die erlittenen Kriegsschäden auf seinem Gebiet zusammen und anschließend wurde ihm der prozentmäßige Anteil an den Reparationen zugewiesen. Folglich wurden in mehreren Etappen vor allem Geräte und Maschinen aus wirtschaftlichen Betrieben und später auch das Gold verteilt. Die tschechoslowakischen Behörden befassten sich anschließend mit den Transportfragen. Die Verhandlungen zwischen den tschechoslowakischen Ministerien und den slowakischen Betrautenämtern (Quasi-Ministerien) bezüglich Auswahl der passenden Orte zur Errichtung, bzw. Neuausbau von Betrieben verliefen alles andere als reibungslos. Letztendlich erhielt die Tschechoslowakei nur einen Teil der verlangten und zugesprochenen Reparationsquoten zugesprochen. Nichts desto trotz leisteten die Reparationen und Restitutionen einen Beitrag zur neuerlichen Ankurbelung der tschechoslowakischen Wirtschaft nach dem Zweiten Weltkrieg.